

แนวทางองค์รวม (holistic approach) หมายถึงกระบวนการที่พิจารณาด้วยประจำวนมากไปพร้อมๆ กัน (a process by which a large number of variables are considered simultaneously) (Mitchell B. Wallerstein, "Interdisciplinary Dialogue on World Hunger," UNU Newsletter Supplement, United Nations University, Tokyo, Japan, Vol.4, No.3, October 1980, p. 1)

แนวทางองค์รวมที่นำมาใช้ในการพัฒนา จึงเป็นการพัฒนาที่คำนึงถึง พิจารณาถึง ตัวแปร -ปัจจัย ของคปะกอบประเด็น ฯลฯ ทั้งหมด หรือครอบคลุมมากที่สุด ของ ชุมชน ชนบท หรือสังคมที่ดำเนินการพัฒนา เป็นการมองเห็น

"ป่า" ทั้งนิเวศน์ มิใช่ "ต้นไม้" เพียงไม่กี่ต้น (see forest from the trees) ซึ่งเป็นแนวแยกส่วน (dissection concept or approach) ดังที่ปรากฏ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 ที่วางแผนการพัฒนาเป็นส่วนๆ หรือเป็นด้านต่างๆ (sectors) ทำให้ผลการพัฒนาประเทศไม่ยั่งยืน ตามที่ปรากฏในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8

การพัฒนาแบบยั่งยืน เป็นทางเลือกใหม่อีกทางหนึ่งที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อม มองปัญหาแบบองค์รวม และมุ่งให้การดำเนินงานหล่อเลี้ยงตัวเอง ต่อไปได้

2. แนวคิดและปรัชญาในการพัฒนาชนบท

ชนบทเป็นแหล่งผลิตพืชพันธุ์อัญญาหารที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ และยังเป็นตลาดรองรับผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมต่างๆ แต่ชนบทกลับล้าหลังกว่า ยากจนกว่า และมีทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมมากกว่ามนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีและศักยภาพที่จะคิดตัดสินใจ

กำหนดวิถีชีวิตของตนเองได้ การพัฒนาที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางให้เกิดการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม จึงนำไปสู่การพึ่งตนเอง ที่มีพลังอำนาจในการจัดการกับปัญหา และพัฒนาท้องถิ่นของตนเองได้

2.1 ความหมายและความสำคัญของการพัฒนาชนบท

ชนบท เป็นแหล่งผลิตพืชพันธุ์อัญญาหารที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ และยังเป็นตลาดรองรับผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมต่างๆ เพราะชนบทมีประชากรจำนวนมากที่สุดของประเทศ แต่ชนบทกลับล้าหลัง ยากจนและแร้งแคร้น

ความหมายของชนบท

สังคมในโลกอาจแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ สังคมเมืองและสังคมชนบท และโดยทั่วไป สังคมชนบท มักมีลักษณะตรงกันข้ามกับสังคมเมือง กล่าวคือ สังคมชนบทมีลักษณะทั่วไปดังนี้

1. ประชาชนอยู่อาศัยกันอย่างกระจัดกระจาย ในพื้นที่กว้างใหญ่และมีความหนาแน่นของประชากรต่ำพื้นที่น้อยกว่า
2. ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเกี่ยวเนื่อง
3. ประชาชนส่วนใหญ่มีรายได้น้อยกว่า การศึกษาต่ำกว่า อัตราเกิดและอัตราตายสูงกว่า
4. การสื่อสาร การคมนาคม และการขนส่งล้านลังกว่า
5. โครงสร้างทางสังคมเป็นแบบง่ายไม่ลับซับซ้อน มีขนาดเล็ก เครื่องครัวและให้ความสำคัญแก่การตัดและประเพณีมากกว่า อนุรักษ์นิยมมากกว่า และมีความสัมพันธ์ทางสังคมแบบชั้นหน้า ใกล้ชิด

อย่างไรก็ตาม จากข้อเท็จจริงในทางปฏิบัติพบว่า มีความยุ่งยากในการระบุความแตกต่างระหว่างสังคมชนบทและสังคมเมือง เป็นการยากที่จะนิยามขัดเจนว่า อะไรคือเมือง อะไรคือชนบท ดังนั้น ชนบทและเมืองของแต่ละประเทศจึงมีความหมายแตกต่างกัน

มีข้อนำสังเกตที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ทฤษฎีการพัฒนาและการดำเนินการพัฒนาส่วนใหญ่ในปัจจุบัน จะเน้นประเด็นการพัฒนาไปที่เมืองหรือชนบท โดยไม่ ความสำคัญน้อยในประเด็นสัมพันธ์ (interrelationship) ระหว่างชนบทและเมือง ทั้ง ๆ ที่มีการศึกษา พบร่วม ความเชื่อมโยง (linkages) ระหว่างเมืองและชนบท เช่น การเคลื่อนย้ายแรงงาน สินค้า ทุน และการติดต่อ แลกเปลี่ยนทางสังคมต่างๆ นั้น มีบทบาทสำคัญในกระบวนการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นเมืองหรือชนบท (Tacoli, Environment and Urbanization, 1998 : 147) ในทางเศรษฐกิจ การลงทุนทางวิสาหกิจในเมืองขยายอย่างขึ้นอยู่กับอุปสงค์ (demand) ของผู้บริโภคจากชนบท และการเข้าถึงตลาด และบริการต่างๆ ในเมืองนั้น มีความหมายต่อเกษตรกร ในชนบทมาก นอกจากนั้นครอบครัวจำนวนมากทั้ง ในเมืองและในชนบทจำต้องพึ่งพาแหล่งรายได้ทั้งจากภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรมในการดำรงชีวิต ดังนั้น ชนบทจึงมีความหมายยิ่งต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม

ความสำคัญของการพัฒนาชนบท

ชนบทมีจำนวนประชากรมากกว่า พื้นที่กว้างขวาง กว่า ล้านลังกว่า ด้านการศึกษา การสาธารณสุข และโครงสร้างปัจจัยพื้นฐาน ตลอดจนการบริการด้านต่างๆ ยิ่งกว่านั้น ประชากรส่วนใหญ่ยังยากจนและยากจน กว่าประชากรในเมืองโดยทั่วไป กล่าวได้ว่า ประชากรในชนบทมีลักษณะสากลคือ ตกอยู่ในวังวนที่เลวร้าย (vicious circle) ประกอบด้วย ความยากไร้ โรคภัย ไข้เจ็บ ความไม่รู้ และความเชื้อเชื้อ (poverty, disease, ignorance, and

inertia) ที่ส่งผลกระทบต่อกันและกันให้เลวร้ายขึ้นไม่มีสิ้นสุด โดยมีความยากจนเป็นสาเหตุหลัก

ความยากจนมีความหมายหลายประการ เช่น

1. ความขาดแคลนความจำเป็นขั้นพื้นฐานหรือ ปัจจัย 4 (อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยาวยาโรค)
2. ความมีเงินน้อย ไม่เพียงพอ นำสarc ใช้คราย นำผิดหวัง ต่ำต้อย
3. ความไม่สามารถตอบสนองความจำเป็นขั้น พื้นฐาน (inability to meet basic needs) (Quinones, Asia-Pacific Development Monitor, 1999 : 1)

ประเทศและองค์การสากลต่างๆ ได้กำหนดดัชนี ชี้วัดความยากจนต่าง ๆ ดังนี้

1. **เส้นความยากจน** (poverty line) ประเทศ กำลังพัฒนากำหนดขึ้นจากการสร้างระดับรายได้ หรือ การบริโภคขั้นต่ำของตนเองเกี่ยวกับความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ครอบครัวใดที่มีรายได้หรือการบริโภค ต่ำกว่าเส้นความยากจนที่รัฐกำหนดก็ถือได้ว่าครอบครัว นั้นยากจน

2. **ค่าเท่าเทียมกันของอำนาจการซื้อ** (Purchasing Power Parity - PPP) เป็นเรื่องความยากจนที่ธนาคารโลก (World Bank) สร้างขึ้นเพื่อใช้วัดอำนาจการซื้อของเงินตรา เชิงเปรียบเทียบระหว่างประเทศ ระดับรายได้ต่อวันในประเทศกำลังพัฒนาที่ถือว่ามีรายได้ยากจน (income-poor) คือ มีน้อยกว่า 1 долลาร์สหรัฐล้วงไป

ข้อสังเกต ข้อจำกัดสำคัญของการใช้เส้น ความยากจนที่วัดจากรายได้ หรือการบริโภคนั้นก็คือ การที่สามารถวัดได้เพียงมิติเดียวใน pragmatically ที่สับซ้อน ทั้งที่มีทางเลือกอื่นในการบรรยายภาพความ ยากจน คือ การพิจารณาจากดัชนีจำนวนหนึ่งที่ชี้วัด ด้านต่างๆ เช่น ความไม่สามารถตอบสนองความจำเป็น ขั้นพื้นฐาน การขาดอำนาจควบคุมทรัพยากร การขาด การศึกษาและทักษะ การมีสุขภาพไม่ดี การมีภาวะ

ทุพโภชนาการ การขาดแคลนที่อยู่อาศัย การเข้าไม่ถึงแหล่งน้ำและการสุขาภิบาล การตกเป็นเหี้ยของความรุนแรงและการซุกซ่อนไม่ได้ง่าย การขาดอิสรภาพทางการเมืองและเสียงเรียกร้องทางการเมือง เป็นต้น

3. **ดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index - HDI)** เป็นดัชนีที่โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) สร้างขึ้นจากดัชนีชุดหนึ่ง เพื่อวัดความสำเร็จถ้วนเฉลี่ยของเศรษฐกิจหนึ่งในมิติพื้นฐาน 3 ประการ ของการพัฒนามนุษย์ คือ อายุขัย ความรู้ และมาตรฐานความเป็นอยู่ (longevity, knowledge and a decent standard of living)

4. **ดัชนีความยากจนของมนุษย์ (Human Poverty Index - HPI)** เป็นดัชนีที่ UNDP สร้างขึ้นใหม่ เพื่อให้เป็นดัชนีที่ใช้วัดขนาดความยากจนของชุมชน HPI เป็นดัชนีที่ใช้ร่วมกันกับ HDI ในการวัดตัวแปรต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดความยากจนในคุณภาพชีวิต

ความยากจนในหมู่ประชากรซึ่งพบมากในชนบทนั้น ทำให้การแก้ปัญหาความยากจนของประเทศยุ่งยากมาก ขึ้น นิตยสาร Asia 21 ฉบับประจำเดือน พฤศจิกายน 2542 ระบุในคอลัมน์ Regional Roundup (Asia 21, November 1999 : 34-36) ว่าลักษณะ 7 ประการของประเทศไทยในทวีปอาเซียน คือ

1. การตีความหมายของประชาธิปไตยแบบผิดๆ (The wrong interpretation of democracy)

2. การใช้ลัทธิชาตินิยมผิดๆ ในการปกป้องคนส่วนน้อยที่ได้รับเลือก (The misuse of nationalism to protect a chosen few)

3. การตีแต่พูดแต่ไม่ลงมือกระทำเกี่ยวกับเงินทุนต่างประเทศ (Lip service to foreign capital)

4. การขาดวิสัยทัศน์สำหรับประเทศ (Lack of vision for the country)

5. ความล้มเหลวในการยกระดับการศึกษา (Failure to upgrade education)

6. การติดสินบน (The exchange of gifts for favors)

7. การขาดความเป็นธรรมที่แท้จริง (Lack of real justice)

สรุปแล้ว อาจกล่าวได้ว่า ความยากจนทั้งที่เห็นเป็นรูปธรรม หรือไม่ปรากฏชัดในลักษณะของnamธรรมอันได้แก่ ความขาดแคลนทางเศรษฐทรัพย์ ความไม่สามารถ ความไม่มีรู้ ส่วนเป็นมาตราแห่งความเหลวรายทั้งปวงของประชากรและประเทศชาติ เมื่อชนบทเป็นแหล่งที่มีความยากจนมากที่สุด ชนบทจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนา

2.2 ปรัชญาการพัฒนาชนบท

การพัฒนาชนบทเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของการพัฒนาประเทศ เพราะชนบทเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศ มีประชาชนอยู่อาศัยและทำมาหากินลี้ยงชีพมากที่สุดของประเทศ และโดยทั่วไปมีปัญหาความยากจนมากกว่า

มุบงบบบบบ

ชนบทชนบทและเมืองมีความแตกต่างกันหลายประการ โดยเฉพาะในด้านความได้เปรียบเสียเบรียบดังต่อไปนี้

1. **ด้านอาชีพ** ชาวชนบทส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ซึ่งการทำงาน ทำไร่ ทำสวน ทำการเลี้ยงสัตว์ การจับสัตว์น้ำ การทำป่าไม้ และการเก็บของป่าชาย นับว่าเป็นอาชีพพื้นฐานทางเศรษฐกิจในชนบท ลักษณะทั่วไปอย่างหนึ่งของอาชีพเกษตรกรรม คือ บุคคล ผู้มีอาชีพด้านนี้จะทำงานเกี่ยวกับการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และป่าไม้ ซึ่งตรงกันข้ามกับบุคคลผู้มีอาชีพต่างๆ ในเมืองที่จะทำงานเกี่ยวกับสิ่งไม่มีชีวิตและเครื่องมือต่างๆ เช่น โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ รถยนต์ วิทยุ โทรศัพท์